

Innspill til ny bibliotekstrategi fra Biblioteksentralen

Biblioteksentralen ønsker med dette å gi innspill til *Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023*, særlig for området infrastruktur.

Om Biblioteksentralen

Biblioteksentralen er bibliotekenes utviklingspartner og støttespiller. Vi skal være en nyskapende leverandør av kvalitetsprodukter som svarer til bibliotekenes egne ambisjoner og endringsbehov. Dette gjelder særlig innen områdene metadata og infrastruktur, digital formidling, selvbetjening og trykte og digitale medier.

Eierskap

Biblioteksentralen er et samvirkeforetak med norske kommuner og fylkeskommuner som medlemmer og andelseiere. I tillegg eier KS og Norsk Bibliotekforening noen andeler hver. Foretaket ble grunnlagt i 1952 for å være et serviceorgan for bibliotek og et virkemiddel for et godt kommunalt bibliotektilbud i hele landet. Vi har et særlig ansvar for å tenke helhetlig i vår tjenesteutvikling og lytte til bibliotekene og kommunenes målsettinger.

Finansiering

Biblioteksentralen er et ideelt foretak (non-profit) og finansieres gjennom salg av produkter og tjenester til bibliotek, skoler og andre offentlige institusjoner. Alle inntekter og evt. overskudd går tilbake til foretaket og danner grunnlaget for drift og produktutvikling. Eierne tar ikke ut utbytte.

Infrastruktur (metadata)

Bakgrunn

Biblioteksentralen har en database bestående av i overkant 383.000 poster, hvorav p.t. 321.164 er katalogisert fullt ut og eksportert til norske folke- og skolebibliotek. Disse utgjør det vi siden 1979 har kalt BIBBI-katalogen og kan betraktes som masterkopier av katalogposter sendt elektronisk gjennom de siste førti årene. BIBBI-katalogen vokser med om lag 15.000 poster i året og består av nesten like mange bøker på andre språk enn norsk som av norske titler. I tillegg inkluderer den poster for dataspill og -programmer, musikk og filmer.

Fram til 2017 leverte vi katalogdata til om lag 90 prosent av norske folkebibliotek og 75 prosent av videregående skolebibliotek gjennom abonnementsordninger. Som følge av Nasjonal bibliotekstrategi 2015–2018 ble katalogposter gjort gratis tilgjengelig fra Nasjonalbiblioteket i januar 2017. Siden den gang har 338 av 422 folkebibliotek (80 prosent) og fremdeles 75 prosent av skolebibliotekene valgt å fortsette å abonnere på katalogdata fra oss. Vi tror at dette i hovedsak skyldes tre faktorer:

1. Katalogdata levert av Biblioteksentralen inngår sømløst som en del av **arbeidsprosessen** til mange bibliotekarer og oppleves dermed som arbeidsbesparende. Denne påstanden synes støttet av utsagn publisert i evalueringen av Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018¹. I neste bibliotekstrategiperiode bør det sees nærmere på hvordan innkjøp av bøker, RFID-merking og leveranse av metadata kan kobles bedre.

2. **Innholdet** i gratisleveransen fra Nasjonalbiblioteket ble begrenset til norskspråklige bøker. Dette førte til merarbeid for bibliotekansatte som ble nødt til å finne andre løsninger for katalogiseringen av bøker på andre språk enn norsk og andre materialer² og vanskeliggjorde arbeidet med å oppnå konsistens i katalogen mellom ulike språkutgaver av bøker.

3. Introduksjonen av nye **emne- og sjangersystemer** gjorde det vanskelig (om ikke umulig) å oppnå konsistens mellom nye katalogposter fra gratisleveransen og alle katalogpostene i bibliotekets samlinger fra før gratisleveransen (såkalte legacy-poster).

Mens det første punktet berører katalogdata som et ledd i den daglige arbeidsprosessen for bibliotekarer og bør sees i sammenheng med RFID-merking og boklevering, er de to siste punktene knyttet til konsistens i katalogdata, som er grunnmuren i utviklingen av gode søke- og formidlingstjenester. Biblioteksentralen vil med dette spille inn vårt ønske om et mer helhetlig blikk i den kommende bibliotekstrategien på sammenhengen mellom produksjon av metadata på den ene

¹ «Fra bibliotekundersøkelsen og samtaler vi har hatt med bibliotekledere kommer det fram at det er en sammensatt forklaring på opplevelsen av metadata fra Bokbasen. Flere ser på alternativene de har med andre leverandører, som de mener har en bedre teknisk løsning for samme bruksområdet som gratis metadata fra NB dekker. En teknisk innretning som flere er opptatt av er RFID-merking av bøker som antas å redusere arbeidstiden hvert enkelt bibliotek må bruke på å behandle bøker.» https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2018/09/Rapport-evaluering-nasjonal-bibliotekstrategi-07.02.19_-006.pdf, s. 13.

² Siden 2006 representerer om lag 15 prosent av alle postene i BIBBI-katalogen andre ressurser enn bøker, og omlag 47 prosent av alle bøkene i BIBBI-katalogen er bøker på andre språk enn norsk.

siden, og muligheten for bedre utnyttelse av disse i søke- og formidlingstjenester på den andre. Under skisserer vi hvordan vi mener dette kan gjøres.

Metadatabrønn

Flere aktører³ i bibliotek-Norge har de siste årene foreslått opprettelsen av en nasjonal metadatabrønn. En nasjonal metadatabrønn innebærer at hver ressurs i norske bibliotek blir katalogisert kun én gang, og deretter tilgjengeliggjort fra brønnen til alle. Vi støtter dette forslaget, og mener at det på sikt vil kunne bidra til en fornuftig arbeidsfordeling av metadataproduksjon og et samlet sted hvor bibliotek og utviklere kan hente ut metadata til bruk i tjenester.

Vi blir både imponert og inspirert av den nasjonale metadatabrønnen som er utviklet av Dansk BiblioteksCenter (DBC) i Danmark⁴. I en nylig samtale med DBC-leveranseleder Kurt Bonde Poulsen, ble vi gjort oppmerksomme på at arbeid nå er i gang med å utvikle en entitetsbasert metadatabrønn, som et steg mot lenkede åpne data. Vi har stor tro på at det kan opprettes en lignende nasjonal metadatabrønn i Norge, og mener at entitetsmodell-tankegangen bør være med helt fra starten.

Bibliotekverden beveger seg fra en flat beskrivelse av katalogdata slik det i dag foreligger i katalogposter, mot entitetsbaserte modeller⁵ av bibliografiske ressurser. Deichman har for lengst tatt steget med å beskrive verk og dets relasjoner til andre entiteter som lenkede data i sitt katalogiseringsarbeid. Entitetsdata kan her defineres som metadata i egne registre som beskriver katalogdata på en mer utfyllende måte med bruk av attributter (inkludert unike identifikatorer) og relasjoner. Metadataene som finnes i nasjonale autoritetsregistre kan gjerne kalles entitetsdata.

En nasjonal metadatabrønn bør etter vår mening inneholde minst følgende entitetstyper med eksplisitte relasjoner mellom entitetene, helst i henhold til relasjonene beskrevet IFLAs nye referansemodell for bibliotek, Library Reference Model (LRM)⁶ der dette er mulig:

- **Verk.** I den forrige strategiperioden ble arbeidet med et nasjonalt autoritetsregister for verk påbegynt. Denne bør være sentral i en entitetsmodell for bibliografiske ressurser.
- **Personer og korporasjoner.** Nasjonalbiblioteket og Unit avd. BIBSYS har et godt fungerende register for personer og korporasjoner.

³ Blant andre Storbybibliotekene og Rogaland-bibliotekene

⁴ <http://metadata.dk/>

⁵ For eksempel LRM, BIBFRAME og OCLC-works. RDA gir regler for hvordan man kan ta hensyn til ulike entiteter i katalogiseringsarbeidet, og er tett knyttet opp mot LRM.

⁶ <https://www.ifla.org/publications/node/11412>

- **Emner.** En nasjonal metadatabrønn bør kunne inneholde flere ulike entitetsregistre for emner (inkludert her klassifikasjonsdata), slik at bibliotek og utviklere selv kan velge hva som er riktigst for deres formål.
- **Sjangre.** Arbeid ble satt i gang av Nasjonalbiblioteket i 2018 med å lage et fellesregister for sjanger- og formtermer basert på eksisterende registre hos NB, Biblioteksentralen og Bokbasen.
- **Sted.** Vi ser at det gjøres mye interessant arbeid i norske bibliotek og ellers i kultursektoren med å opprette entitetsregistre for sted, blant annet ved å koble til metadata fra Statens kartverk.
- **Andre.** Vi har begynt å se på hvordan vi kan produsere og/eller høste inn ikke-tradisjonelle entitetstyper som kan knyttes til verk og andre entiteter, som for eksempel omtaler, wikiartikler og bilder.
- **Katalogposter.** Vi velger her å behandle tradisjonelle katalogposter som en spesiell type entitet, selv om de strengt tatt er flate lister med attributter knyttet til mange ulike typer entiteter. Katalogposter inkluderer strukturerte metadata som er registrert etter gjeldende regler (RDA i løpet av 2019) og i gjeldende format (MARC 21 i løpet av 2019), og i utgangspunktet kreves det her ingen vesentlige endringer fra dagens praksis, annet enn en ny diskusjon om hvem som skal produsere disse. Vi ser imidlertid for oss at mye av arbeidet med beskrivende metadata i dagens katalogposter vil kunne lettes på sikt med pliktavlevert metadata, maskinlæring og koblingen av katalogdata til entitetsdata. Til sistnevnte er det en positiv og helt nødvendig utvikling at flere katalogposter nå inkluderer identifikatorer fra autoritetsregistre. Det er viktig å presisere her at metadatabrønnen bør inkludere katalogposter til alle ressursene i norske bibliotek, og ikke begrense seg til norskspråklige bøker.
- **Bibliotek.** Vi mener at en nasjonal metadatabrønn også bør inneholde metadata om norske bibliotek for å forenkle arbeidet med utviklingen av samhandlende tjenester. Dette kan muligens realiseres med en maskinlesbar tilgjengeliggjøring og utvidelse av metadataene i BaseBibliotek⁷.

Vi påstår at en entitetsbasert metadatabrønn vil muliggjøre et gradvis skifte fra leveransen av katalogposter til bibliotek fra én eller flere aktører (hvor sistnevnte vanskeliggjør konsistens i katalogen) til et fragmentert men helhetlig samarbeid om beskrivelsen av bibliografiske entiteter. Vi tror at en slik modell også vil gjøre det enklere å utnytte metadata om ulike entitetstyper til bruk i søke- og formidlingstjenester. Her vil det finnes muligheter til å utvikle veldokumenterte API-er og felles standarder for å sikre at det blir enkelt for tredjeparter å hente ut disse. De bør utvikles i samarbeid med et bredt utvalg av både bibliotek og leverandører, med forvalterne av den nasjonale metadatabrønnen som tilrettelegger. På den måten får et mangfold av leverandører, også de som

⁷ <https://www.nb.no/BaseBibliotekSearch/>

tidligere ikke har sett på biblioteket som et aktuelt marked, mye bedre forutsetninger til å utvikle front end-tjenester i tråd med brukerbehov som vil komme bibliotekene til gode.

Digitalt innhold

Utbredelsen av e-lydbøker er i vekst i Norge, og det er derfor rimelig å anta at antallet lesere som har e-lydboka som sitt *foretrukne* bokmedium øker. Av denne grunn hører e-lydbøker naturlig hjemme på bibliotek. Det er ikke tilfelle i dag. Forlagene – og Forleggerforeningen – mener det er opp til det enkelte forlag å bestemme om e-lydbøkene deres skal kunne kjøpes inn og lånes ut i bibliotek. Foreløpig er det få forlag som åpner opp for det.

Dette er ekstra bekymringsfullt fordi forlagene utgir stadig færre tradisjonelle lydbøker. Mange av lydboktitlene utgis kun som e-lydbøker. Det er avgjørende for bibliotekenes muligheter til å oppfylle folkebiblioteklovens formålsparagraf at samlingene deres inneholder aktuelle titler og formater. I lov om folkebibliotek står det blant annet følgende: «Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet» og «[d]et enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet».

Vi mener at det ikke er holdbart at et populært bokmedium tilbys privatmarkedet, men ikke bibliotekmarkedet – med tanke på bibliotekenes viktige arbeid med kunnskaps-, lese- og språkutvikling på tvers av leserpreferanser, alder, leseevne og sosioøkonomiske bakgrunn. Vi mener derfor den nye bibliotekstrategien bør ha som mål at e-lydbøkene skal kunne lånes ut av skole- og folkebibliotek – innenfor rammer som er bærekraftige for norske forlag, gir like konkurranseforhold for medieleverandørene og forutsigbarhet for utlånssystemleverandørene og bibliotekene.